

УДК 343.1

ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ЗАХИСНИКА СУДОМ

Чирвон О.С.

Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Відповідно до положень Конституції України кожен має право на захист. Дана можливість забезпечує реальну змагальність сторін, яка має взаємозалежний вплив з результатом кримінального провадження. Складовою частиною забезпечення особи права на захист є існування вторинної правової допомоги, яка реалізується на початкових етапах провадження. Однак за наявної проблематики виникає необхідність дослідження питання залучення захисника судом. Метою дослідження є визначення особливостей та порядку залучення захисника судом з урахуванням законодавства та судової практики.

Ключові слова: право на захист, змагальність, окрема процесуальна дія, обставини кримінального провадження, безпідставне залучення захисника.

Постановка проблеми та її актуальність. Враховуючи комплексне оновлення чинного законодавства України в світлі євроінтеграційних процесів та якісно нового підходу до забезпечення діяльності адвокатури, в Україні значної ролі набувають юридичні аспекти реалізації положень Конституції України в сфері забезпечення права підозрюваного, обвинуваченого на захист у кримінальному процесі, тому що згідно зі ст. 59 Конституції України кожен має право на правову допомогу, а для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура.

Одним із головних завдань нового КПК України є формування рівних можливостей для сторін кримінального провадження та реальне залучення у кримінальне судочинство принципу змагальності, за якого результат розгляду судом конкретного випадку притягнення особи до кримінальної відповідальності взаємозалежний від правової обґрунтованості позицій кожної з сторін.

Складовою частиною забезпечення з боку держави захисту прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження є існування у кримінальному процесуальному законодавстві права особи на вторинну правову допомогу, тобто, право особи на захист. Суб'єктами ж захисту, згідно діючого КПК України є підозрюваний, обвинувачений, засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, або вирішується питання про їх застосування. Прийняття адвокатом захисту є передумовою допуску адвоката-захисника до участі у кримінальному провадженні, окрім того, ст. 49 КПК України надано перелік випадків, коли слідчий суддя чи суд зобов'язані забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні. В зв'язку з наявними проблемами процесуального характеру та з метою здійснення більш глибокого аналізу даної проблематики вбачається за необхідне визначити особливості та специфіку залучення захисника в кримінальному процесі слідчим суддею чи судом.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідженню питань, пов'язаних із забезпеченням

права на захист у кримінальному провадженні, а також порядку залучення слідчим суддею чи судом захисника у сфері кримінально-процесуальних правовідносин безпосередньо приділяли свою увагу такі науковці, зокрема, Т.В. Варфоломєєва, І.Ю. Головацький, Ю.М. Грошевой, В.Г. Гончаренко, Я.П. Зейкан, В.Т. Маляренко, В.О. Попелюшко, О.Д. Святоцький, О.Г. Яновська та чимало інших.

Метою даної роботи є дослідження процесуального порядку залучення захисника слідчим суддею чи суддею в кримінальному провадженні з врахування норм чинного кримінального процесуального законодавства України та наявної судової практики.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 2 ст. 48 КПК України захисник залучається, зокрема, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням у випадках та в порядку, визначених ст.ст. 49 та 53 КПК України. Наприклад:

1) слідчий суддя чи суд зобов'язані забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні у випадках, якщо участь захисника є обов'язковою, а підозрюваний, обвинувачений не залучив захисника; підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно; слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника, а підозрюваний, обвинувачений не залучив його, а також в інших випадках, передбачених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги.

2) слідчий суддя чи суд залучають захисника для проведення окремої процесуальної дії у певних випадках, коли є потреба у проведенні невідкладної процесуальної дії за участю захисника, а завчасно повідомлений захисник не може прибути для участі у проведенні процесуальної дії чи забезпечити участь іншого захисника або якщо підозрюваний, обвинувачений виявив бажання, але ще не встиг залучити захисника або прибуття обраного захисника неможливе [1; 2].

Результати аналізу судової практики свідчать про те, що залучення захисника для проведення окремої процесуальної дії прово-

диться, зазвичай, у зв'язку неявки раніше залученого захисника.

Наприклад, Ухвалою слідчого судді Вінницького міського суду Вінницької області у справі №127/13990/16-к від 18.01.2017 року суд залучив захисника у кримінальному провадженні для проведення окремої процесуальної дії з метою вирішення питання щодо продовження строків тримання під вартою у зв'язку з неявкою захисника та неповідомленням ним причин своєї неявки суду [7].

Ще одним прикладом може слугувати Ухвала слідчого судді Ленінського районного суду м. Харкова від 27.02.2017 року у справі №621/897/17-к, якою суд доручив Регіональному центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Харківській області призначити захисника на окрему процесуальну дію - участь у проведінні підготовчого судового засідання на основі того, що згідно письмово повідомлення про причини неявки захисник вказала на те, що нею не отримано обвинувального акту, а тому вона позбавлена можливості підготуватися до судового засідання. Враховуючи вищевказані обставини, суд прийшов до висновку про зловживання захисниками своїми правами в судовому процесі, а причини їх неявки в судові засідання не поважними [8].

Також, в Ухвалі Придніпровського районного суду м. Черкаси у справі № 699/268/15-к суддею було залучено захисника, який повторно не з'явився в судові засідання, хоча своєчасно і належним чином повідомлявся про дати та місце судового провадження, і причину неявки не повідомив, з чого випливає висновок про те, що подальша участь цього захисника у судовому провадженні неможлива, тому судом залучено захисника за призначенням не для проведення окремої процесуальної дії, а для розгляду кримінального провадження. Тобто, суди залучають захисника не тільки для вчинення окремої процесуальної дії [9].

Враховуючи вітчизняну практику застосування вищевказаних положень КПК України варто відмітити, що проблемним питанням є присутність оціночних термінів у кримінальному процесуальному законодавстві України [4, с. 145–146], адже слідчий суддя чи суд зобов'язані забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні у випадках, якщо підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно.

Дана правова норма КПК України має прив'язку до матеріального стану особи, яка потребує захисту, і не визначає критеріїв, виходячи з яких, можливо зробити висновок про наявність або відсутності можливості залучення захисника. За таких обставин також існує ймовірність залучення для захисту адвоката, діяльність якого не збігатиметься з інтересами підозрюваного або обвинуваченого [3, с. 167–168].

Оціночним також є словосполучення «обставини кримінального провадження», виходячи з яких слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд визнають необхідною участь захисника, у випадку коли підозрюваний, обвинувачений не залучив його.

В такому разі, а також у інших випадках, передбачених ч. 1 ст. 49 КПК України слідчий суддя чи суд постановляє ухвалу, якою доручає відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, призначити адвоката для здійснення захисту за призначенням та забезпечити його прибуття у зазначені у постанові (ухвалі) час і місце для участі у кримінальному провадженні [5, с. 234–235].

Ще одним проблемним питанням практичного характеру щодо залучення захисників судами є випадки безпідставного залучення судами захисників в порядку ст. 49, 53 КПК України, коли, як правило, заявляється відвід судді, складу суду з підстав упередженості, а при проведенні процесуальних дій без участі захисника за наявності обставин, що обумовлюють його обов'язкову участь, безпідставного залучення захисників в порядку ст. 49, 53 КПК України, а також у випадку прийняття відмови від захисника без його присутності та/або без надання можливості для конфіденційного спілкування, адвокати нерідко заявляють клопотання про визнання отриманих під час проведення даних процесуальних дій доказів недопустимими внаслідок порушення права їх клієнтів на захист (п. 3 ч. 2 ст. 87 КПК України) [6]. Загалом, у випадку порушення прав підозрюваного, обвинуваченого на захист, захисники не нехтують використанням як національних правових механізмів перегляду судових рішень в кримінальному провадженні, так і міжнародні судові інстанції для захисту інтересів підозрюваного (обвинуваченого).

Висновки. Отже, можна підвести підсумки, про те, що здійснивши комплексне дослідження процесуального порядку залучення захисника слідчим суддею чи судом в рамках кримінального процесу слід відмітити, що у кожному конкретному випадку судді мають виходити з якнайширшого забезпечення права підозрюваного або обвинуваченого на захист, враховуючи при цьому конкретні обставини кримінального провадження, адже незабезпечення підозрюваному, обвинуваченому особисто обстоювати свої інтереси у кримінальному провадженні всіма допустимими засобами та способами або обмеження його можливості скористатися допомогою захисника є істотним порушенням кримінального процесуального закону, що тягне за собою скасування вироку й визнання недійсними інших рішень і дій.

Отже, при вирішенні питання про залучення захисника суди повинні керуватися презумпцією першочергового права підозрюваного (обвинуваченого) на залучення захисника за власним вибором на будь-якому етапі здійснення кримінального провадження.

Залучення захисника у випадках, передбачених ч. 1 ст. 49 КПК України слідчим суддею або судом не перешкоджає реалізації права підозрюваного (обвинуваченого) на самостійне залучення захисника за власним вибором або за вибором його законного представника, а також інших осіб за проханням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого.

Список літератури:

1. Кримінально-процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20120413/paran2#n>.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
3. Зейкан Я.П. Захист у кримінальній справі: Наук.-практ. посіб. / Я.П. Зейкан. – К.: Вища шк., 2002. – 271 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. ред.: СВ. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. – Х.: Одиссей, 2013. – 1104 с.
5. Кримінальний процес в питаннях і відповідях: Загальна і Особлива частини: навч. посіб. / Л.Д. Удалова, В.В. Рожнова, Д.О. Савицький, О.Ю. Хабло. – 3-ге вид., доповн. і переробл. – К.: Скіф, 2013. – 250 с.
6. Яновська О.Г. Змагальність як засада кримінального провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: Тези виступу: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nsj.gov.ua/training/judges/kpk4/>.
7. Ухвала слідчого судді Вінницького міського суду Вінницької області у справі №127/13990/16-к від 18.01.2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64204740>.
8. Ухвала слідчого судді Ленінського районного суду м. Харкова від 27.02.2017 року у справі №621/897/17-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65004557>.
9. Ухвала слідчого судді Придніпровського районного суду м. Черкаси від 17.02.2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55843745>.

Чирвон А.С.

Полтавський юридический інститут
 Національного юридического університета
 імені Ярослава Мудрого

ОСОБЕННОСТИ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ЗАЩИТНИКА СУДОМ**Аннотация**

В соответствии с положениями Конституции Украины каждый имеет право на защиту. Данная возможность обеспечивает реальную состязательность сторон, которая имеет взаимосвязанное влияние с результатом уголовного производства. Составной частью обеспечения лицу права на защиту является существование вторичной правовой помощи, реализуемой на начальных этапах производства. Однако при существующей проблематике возникает необходимость исследования вопроса привлечения защитника судом. Целью исследования является определение особенностей и порядка привлечения защитника судом с учетом законодательства и судебной практики.

Ключевые слова: право на защиту, состязательность, отдельное процессуальное действие, обстоятельства уголовного производства, обоснованное привлечение защитника.

Chirvon A.S.

Poltava Institute of Law
 Yaroslav Mudryi National Law University

FEATURES OF INVOLVING A DEFENSE COUNSEL**Summary**

In accordance with the provisions of the Constitution of Ukraine, everyone has the right to protection. This opportunity provides a real competition of the parties, which has interdependent influence with the outcome of criminal proceedings. An integral part of providing the person with the right to protection is the existence of secondary legal aid, which is implemented at the initial stages of proceedings. However, in the current context, there is a need to examine the issue of involving a defense counsel. The purpose of the study is to determine the features and procedure for involving a defense counsel in court, taking into account legislation and judicial practice.

Keywords: the right to protection, competition, separate procedural action, circumstances of criminal proceedings, unreasonable involvement of the defender.